

Hemşirelik Öğrencilerinin Tek Sağlık ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin Ulaşılabilirliği Hakkındaki Görüşlerinin Belirlenmesi

Determination of the Nursing Students' Opinion About the One Health and the Accessibility of the 2030 Sustainable Development Goals

Nagihan İlaslan¹, Merve Çakar², Nuriye Yıldırım Şişman³

Öz

Amaç: Araştırma, hemşirelik öğrencilerinin Tek Sağlık yaklaşımının benimsediği insan, hayvan ve çevre sağlığı etkileşimi ve sağlığın gelişimi için 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin ulaşılabilirliği hakkındaki görüşlerini belirlemeyi amaçlamaktadır.

Gereç ve Yöntem: Bir devlet üniversitesinin sağlık bilimleri fakültesinde üçüncü ve dördüncü sınıf düzeyinde öğrenim gören 239 hemşirelik öğrencisi ile gerçekleştirilen tanımlayıcı tipteki araştırmada, veriler Tanımlayıcı Özellikler Formu, İnsan, Hayvan ve Çevre Sağlığı Etkileşimine Yönelik Anket Formu ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin Ulaşılabilirliği Hakkında Görüş Formu kullanılarak toplanmıştır. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistiklerden (sayı, yüzde, ortalama, standart sapma, minimum-maximum) yararlanılmıştır.

Bulgular: Araştırmada, öğrencilerin %85.4'ünün daha önce Tek Sağlık yaklaşımını duymadığı belirlenmiştir. Ancak öğrencilerin Tek Sağlık yaklaşımının benimsediği sağlık anlayışını ortaya koyan ifadelere en düşük %71.1 ve en yüksek %95.8 düzeyinde tamamen katıldıkları saptanmıştır. Ayrıca öğrencilerin, insan, hayvan ve çevre sağlığının gelişimi için 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin ulaşılabilirliğini en düşük %38.1 ve en yüksek %68.6 düzeyinde uzun vadeli olarak değerlendirdikleri tespit edilmiştir.

Sonuç: Hemşirelik öğrencilerinin insan, hayvan ve çevre sağlığının karşılıklı etkileşiminin önemini anlamalarına fırsat sağlayacak Tek Sağlık yaklaşımı ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin hemşirelik eğitimi içerisine dahil edilmesi, multidisipliner uygulama alanları oluşturulması ve yapılacak çalışmalarla literatürün zenginleştirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hemşirelik, hemşirelik öğrencisi, sürdürülebilir kalkınma, tek sağlık

Abstract

Aim: The study aims to determine the opinion of nursing students about the human, animal and environmental health interaction adopted by the One Health approach and the accessibility of the 2030 Sustainable Development Goals for health development.

Material and methods: In the descriptive study carried out with 239 nursing students studying at the third and fourth grade in a health sciences faculty of a state university, the data were collected with the Descriptive Characteristics Form, the Questionnaire Form for the Interaction of Human, Animal and Environmental Health, and the Opinion Form on the Accessibility of the 2030 Sustainable Development Goals. Descriptive statistics (number, percentage, mean, standard deviation, minimum-maximum) were used in the analysis of the data.

Results: In the study, it was determined that 85.4% of the students had not heard of the One Health approach before. However, it was determined that the students completely agreed with the statements that reveal the

¹Araştırma Görevlisi, Düzce Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Hemşirelik Esasları Anabilim Dalı, Düzce, Türkiye. ORCID: 0000-0001-7895-040X

²Araştırma Görevlisi Doktor, Düzce Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı, Düzce, Türkiye. ORCID: 0000-0001-6251-4427

³Doçent Doktor, Düzce Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı, Düzce, Türkiye. ORCID: 0000-0003-3745-3751

Sorumlu Yazar: Arş. Gör. Nagihan İlaslan, E-posta: nagihanilaslan@duzce.edu.tr

Geliş Tarihi: 28 Temmuz 2022, Kabul Tarihi: 5 Ekim 2022

understanding of health adopted by the One Health approach at the lowest level of 71.1% and the highest level of 95.8%. In addition, the students evaluated the national accessibility of the 2030 Sustainable Development Goals for the development of human, animal and environmental health as long-term at the lowest level of 38.1% and the highest 68.6%.

Conclusion: It is suggested that the One Health approach and 2030 Sustainable Development Goals, which will provide an opportunity for nursing students to understand the importance of mutual interaction between human, animal, and environmental health, should be included in nursing education. Also, multidisciplinary practices should be created and the literature should be enriched with further studies on the subject.

Keywords: Nursing, nursing student, one health, sustainable development

Giriş

Bilimsel bilgi ve sanatın birlikte yer bulduğu hemşirelik mesleği, insanı biyolojik, psikolojik, sosyal, kültürel ve spiritüel boyutları ile birlikte bütüncül olarak ele almaktadır.¹ Bu bütüncül anlayışın gerekliliğini ortaya koyacak şekilde, Koronavirüs enfeksiyon hastalığı 2019 (COVID-19), insan yaşamının ekosistem içerisindeki diğer canlılarla olan karşılıklı etkileşimi doğrultusunda ele alınması gerektiğini hatırlatmıştır.²⁻⁵ Dolayısıyla birey, aile, topluluk ve toplum düzeyinde sağlığın korunması ve geliştirilmesi için, sağlık kavramını insan, hayvan ve çevre sağlığını kapsayacak şekilde değerlendiren yaklaşımlara ihtiyaç duyulmaktadır.^{6,7} Bu ihtiyaca yönelik olarak ise, insan sağlığını, aynı ekosistem içinde yaşayan hayvan ve bitkiler gibi diğer canlıların sağlığı ile birlikte ele alan Tek Sağlık yaklaşımı önemli görülmektedir.⁵

Tek Sağlık yaklaşımı, insanı yaşadığı ekosistemdeki diğer canlılarla birlikte ele alarak halk sağlığı sonuçlarının iyileştirilmesi için birçok farklı meslek grubunun birlikte çalışmasını gerektiren bir yaklaşımdır.⁷ Küresel ısınma, biyolojik çeşitlilikte azalma, göçler, savaşlar, COVID-19 pandemisi gibi insan yaşamını etkileyen küresel sorunlar ile karşı karşıya kalınan yirmi birinci yüzyılda, Tek Sağlık yaklaşımının göz önünde bulundurulmasının gelecekte sıklık ve şiddetinin artacağı tahmin edilen yeni tanımlanacak enfeksiyon hastalıkları, iklim değişiminden kaynaklanan zoonozlar gibi birçok sorunun çözümüne de katkı sağlayacağı vurgulanmaktadır.^{3,8-10} Mevcut ve gelecekteki olası sağlık sorunlarının çözümünde ihtiyaç duyulan küresel ortaklığın oluşturulması ve sürdürülmesinde ise, 2015 yılında Birleşmiş Milletler (BM) Tarafından kabul edilen ve sağlık ve sürdürülebilirlik ilişkisini ortaya koyan 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (2030 SKH) rehber olma özelliğini korumaktadır.^{11,12} Ancak COVID-19 pandemisinin küresel boyutta insan yaşamında oluşturduğu etkinin, belirlenmiş olan hedeflere ulaşımı yavaşlatabileceği belirtilmektedir. Bu doğrultuda hedeflerin yeniden gözden geçirilerek önceliklerin belirlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır.¹² Belirlenen

hedeflere ulaşma sürecinde ise sağlığı bütüncül boyutta değerlendiren Tek Sağlık yaklaşımının gerekliliği üzerinde durulmaktadır.¹³

Sağlığın korunması ve geliştirilmesinde öncü bir ses olarak nitelendirilen hemşirelerin, bakım süreçlerine bütüncül sağlık anlayışlarını entegre edebilmelerine gereksinim duyulmaktadır. Ancak bu gereksinimin karşılanabilmesi için hemşirelerin eğitim süreci içerisinde ilgili yeterlilikleri kazanabilmelerine fırsat sağlayan eğitimsel içeriğin müfredatta yer bulması, ulusal ve uluslararası hemşirelik birlikleri tarafından gerekliliğin vurgulanmasına ihtiyaç duyulmaktadır.¹⁴ Literatür incelendiğinde hemşirelik dışı bilim alanlarında Tek Sağlık yaklaşımının sıklıkla iklim değişikliği³, zoonotik hastalıklar¹⁵, aşılama¹⁶ gibi birçok konuda uygulama sonuçlarını ortaya koyan çalışmalara ulaşılmaktadır.^{17,18} Ancak Tek Sağlık yaklaşımı ve bu yaklaşımın işlevsel hale getirilmesinde rehber konumunda olan 2030 SKH'yi hemşirelik öğrencileri açısından ele alan çalışmalara ulaşılamamaktadır. Hemşirelik öğrencilerinin eğitim süreçleri içerisinde Tek Sağlık yaklaşımı konusunda bilgi ve farkındalık kazanımı, herkes için sağlığın geliştirilmesi konusundaki rol ve sorumluluklarını eyleme dönüştürürken dünya üzerindeki tüm türlerin sağlığını gözetmelerine ve sağlığın belirleyicilerini bütüncül biçimde değerlendirebilmelerine imkan sağlayacaktır.¹⁷

Buradan hareketle araştırma, üçüncü ve dördüncü sınıf düzeyinde öğrenim gören hemşirelik öğrencilerinin, Tek Sağlık yaklaşımının benimsediği insan, hayvan ve çevre sağlığı etkileşimi ve sağlığının geliştirilmesinde 2030 SKH'nin ulaşılabilirliği hakkındaki görüşlerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Çalışmadan elde edilen sonuçların, bütüncül sağlık yaklaşımlarının hemşirelik eğitimindeki yeri ve gereksinimi hakkında farkındalık gelişimine katkı sağlayacağı ve literatüre kazandırılan tanımlayıcı verilerin yapılacak ileri çalışmaların şekillendirilmesine hizmet edeceği düşünülmektedir. Konu ile ilgili gelişen farkındalığın, hemşirelik alanında sağlığın aynı ekosistemi paylaşan tüm canlıların karşılıklı etkileşimi tarafından şekillenen bir olgu olarak yeniden şekillenmesine yardımcı olacağı öngörülmektedir. Birçok sağlık kuruluşu tarafından vurgulanan ancak hemşirelik alanında henüz kendine yer bulamayan Tek Sağlık yaklaşımının hemşirelik eğitim ve uygulamalarına entegre edilmesi, her biri geleceğin sağlık profesyoneli adayı olan hemşirelik öğrencilerinin sağlığın korunması ve geliştirilmesi konusunda ulusal ve uluslararası politika gelişiminde aktif rol almalarını kolaylaştırabilir.

Gereç ve Yöntem

Araştırmanın Tipi

Araştırma tanımlayıcı tiptedir.

Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Zaman

Araştırma 2020-2021 eğitim öğretim yılı güz döneminde bir devlet üniversitesinde yapılmıştır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklem Seçimi

Araştırmanın evrenini, 2020-2021 eğitim öğretim yılında bir devlet üniversitesinin sağlık bilimleri fakültesi hemşirelik bölümünde öğrenim gören ve mezuniyete yakın olmaları sebebi ile bütüncül sağlık anlayışını benimsemeleri beklenen 186 üçüncü sınıf ve 171 dördüncü sınıf olmak üzere toplam 357 hemşirelik öğrencisi oluşturmuştur. Araştırmada herhangi bir örnekleme yöntemi kullanılmamış olup, araştırmaya katılmayı kabul eden ve veri toplama formunu eksiksiz dolduran 239 hemşirelik öğrencisi (125 kişi 3.sınıf öğrencisi, 114 kişi 4.sınıf öğrencisi, araştırmaya katılım oranı: %67) ile araştırma tamamlanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırma verileri, araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda oluşturulan Tanımlayıcı Özellikler Formu, İnsan, Hayvan ve Çevre Sağlığı Etkileşimine Yönelik Anket Formu ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin Ulaşılabilirliği Hakkında Görüş Formu kullanılarak toplanmıştır.

Tanımlayıcı özellikler formu

Form öğrencilerin yaş, cinsiyet, öğrenim düzeyi, ailenin yaşadığı yer, ailenin çalıştığı iş sektörü, Tek Sağlık yaklaşımını daha önce duyma durumunu sorgulayan 6 sorudan oluşmaktadır.^{13,18,19} Formun anlaşılabilirliği ve işlevliliğinin sağlanması için araştırmanın yapıldığı üniversitede görevli 3 hemşirelik eğitimcilerinden görüş alınmıştır.

İnsan, hayvan ve çevre sağlığı etkileşimine yönelik anket formu

Tek Sağlık yaklaşımının benimsediği insan, hayvan ve çevre sağlığı etkileşimi hakkında hemşirelik öğrencilerinden bilgi toplamayı sağlayacak geçerliliği ve güvenilirliği ortaya koyulmuş ölçme araçlarının bulunmaması sebebi ile, araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda oluşturulmuş form 2 soru, 17 ifade içermektedir.^{13,18,19} Sorularda öğrencilere insan, hayvan ve çevre sağlığının birlikte değerlendirilmesi gereken alanlara ve işbirliği yapması gereken meslek gruplarına yönelik düşünceleri sorulmuştur. İfadelerde ise öğrencilerin Tek Sağlık yaklaşımının benimsediği insan, hayvan ve çevre sağlığının karşılıklı etkileşimine ilişkin oluşturulmuş 17 ifadeye katılım durumlarını tamamen katılıyorum, orta derecede katılıyorum, katılmıyorum seçenekleri ile belirtmeleri istenmiştir. Formun kapsam geçerliğinin sağlanması için araştırmanın yapıldığı üniversitede görevli 3 hemşirelik eğitimcilerinden görüş alınmıştır.

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin ulaşılabilirliği hakkında görüş formu

Formda öğrencilerden insan, hayvan ve çevre sağlığının gelişimi için 17 hedeften oluşan 2030 SKH'nin ulaşılabilirliğini kısa vadede, uzun vadede ve ulaşılamaz seçenekleri ile

değerlendirmeleri istenmiştir.^{13,18,19} Formun anlaşılabilirliği ve işlerliğinin sağlanması için araştırmanın yapıldığı üniversitede görevli 3 hemşirelik eğitimcisinden görüş alınmış olup, 2030 SKH'nin evrensel kabul görmüş olması dolayısı ile formdaki hedef ifadeleri uzman görüşüne sunulmamıştır.

Veri Toplama Araçlarının Uygulanması

Araştırma verileri 2020-2021 eğitim öğretim yılı güz döneminde, Google Form uygulaması kullanılarak çevrimiçi ortamda toplanmıştır. Bu doğrultuda veri toplama araçları araştırmacılar tarafından çevrimiçi ortama aktarılmış ve çalışmaya katılım bağlantısı öğrencilere mail aracılığı ile gönderilmiştir. Öğrenciler katılım bağlantısına ulaştıklarında öncelikle çalışmanın amacı, çalışmanın gönüllülük ilkesi çerçevesinde yürütüldüğü gibi açıklamalar bulunan bilgilendirilmiş onam sayfasına ulaşmışlardır. Bilgilendirilmiş onam sayfasında araştırmaya katılım onayı veren öğrenciler veri toplama formlarına ulaşmış olup, öğrencilerin veri toplama formlarını doldurabilmeleri için gereken zamanın yaklaşık 20 dakika olacağı öngörülmüştür. Çalışmaya katılım bağlantısı 2020-2021 öğretim yılında 3 ay süresince aktif halde tutulmuş olup, sonrasında araştırmacılar tarafından bağlantıya ulaşım engellenmiştir.

Verilerin Değerlendirilmesi

Çevrimiçi ortama aktarılmış formlar aracılığı ile toplanan araştırma verilerinin analizi, veriler çevrimiçi ortamdan Statistical Package for Social Sciences 21.0 paket programına aktararak bilgisayar ortamında gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin yaşları dışındaki tanımlayıcı özelliklerine, insan, hayvan ve çevre sağlığının birlikte değerlendirilmesi gereken alanlara ve işbirliği yapması gereken meslek gruplarına yönelik düşüncelerine, Tek Sağlık yaklaşımının benimsediği sağlık anlayışına ilişkin oluşturulmuş ifadeler ve 2030 SKH'nin ulaşılabilirliğine yönelik veriler sayı ve yüzdelik değerleri kullanılarak sunulmuştur. Tanımlayıcı özellikler arasında bulunan yaşa ilişkin veriler ise ortalama, standart sapma, minimum ve maximum değerleri kullanılarak analiz edilmiştir.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmanın gerçekleştirilebilmesi için araştırmanın yapıldığı üniversitenin Hemşirelik Bölüm Başkanlığı'ndan yazılı izin ve Düzce Üniversitesi Girişimsel Olmayan Sağlık Araştırmaları Etik Kurulu'ndan etik onay (karar sayısı: 2020/205) alınmıştır. Ayrıca çalışmaya katılan öğrencilerden Bilgilendirilmiş Onam Formu aracılığı ile yazılı onam alınmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma verileri, araştırma ekibinin eğitimci olarak görev aldığı eğitim kurumunda öğrenim gören sınırlı sayıda öğrenciden elde edilmiş olup, sonuçlar örneklem dışına genellenemez. Araştırmada, veri toplama süreci öğrencilerin ilgili formları işaretleyerek dolduracakları şekilde

planlanmış olup, COVID-19 pandemisi dolayısıyla öğrencilerin yüz yüze eğitimlerine ara verilmesi sebebi ile veriler çevrimiçi ortamda toplanmıştır. Araştırma konusu ile ilgili verilerinin toplanmasında geçerliği ve güvenilirliği ortaya koyulmuş ölçme araçlarının bulunmaması sebebi ile araştırmacılar tarafından oluşturulan anket formu kullanılmıştır.

Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması 21.33 ± 1.28 (min.=20-max.=28) olup, %83.3'ünün kadın olduğu, %52.3'ünün üçüncü sınıf düzeyinde öğrenim gördüğü, %56.5'inin ailesinin şehir merkezinde yaşadığı ve %52.3'ünün ailesinin tarım-hayvancılık, sanayi, ticaret ve hizmet sektörü dışındaki alanlarda çalıştığı saptanmıştır. Öğrencilerin neredeyse tamamına yakını (%85.4) daha önce Tek Sağlık yaklaşımını duymadığını ifade etmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Öğrencilerin Tanımlayıcı Özellikleri (n=239)

Özellikler	n	%
Cinsiyet		
Kadın	199	83.3
Erkek	40	16.7
Yaş	Mean±SD*	Min-Max.**
	21.33 ± 1.28	20 - 28
Sınıf	n	%
3.sınıf	125	52.3
4.sınıf	114	47.7
Ailenin Yaşadığı Yer		
Köy	28	11.7
Kasaba/İlçe	76	31.8
Şehir merkezi	135	56.5
Ailenin Çalıştığı İş Sektörü		
Tarım ve hayvancılık	33	13.8
Sanayi	23	9.6
Ticaret	25	10.5
Hizmet (sağlık, eğitim vb)	33	13.8
Diğer	125	52.3
Tek Sağlık Yaklaşımını Daha Önce Duyma Durumu		
Duydum	35	14.6
Duymadım	204	85.4

* Mean±SD= Ortalama±Standart Sapma, **Min-Max=Minimum-Maksimum

İnsan, hayvan ve çevre sağlığının birlikte değerlendirilmesi gereken çalışma alanları olarak öğrencilerin en yüksek düzeyde sırasıyla %13.3'ünün gıda güvenliğini, %11.8'inin hayvan kaynaklı enfeksiyonları, %11.2'sinin çevre kirliliğini, %11.0'ının antimikrobiyal direnci; işbirliği yapması gereken meslek grupları olarak ise %13.3'ünün hemşireyi, %12.7'sinin doktoru, %9.1'inin veterineri, %9.0'unun mikrobiyologu ifade ettikleri belirlenmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Öğrencilerin İnsan, Hayvan ve Çevre Sağlığı Etkileşimi İle İlgili Çalışma Alanları ve Meslek Grupları Hakkındaki Görüşleri (n=239)

Özellikler	n	%
İnsan, Hayvan ve Çevre Sağlığının Birlikte Değerlendirildiği Alanlara Yönelik Görüşler (n = 1285)*		
Gıda güvenliği	170	13.3
Hayvan kaynaklı enfeksiyonlar	152	11.8
Çevre kirliliği	144	11.2
Antimikrobiyal direnç	141	11.0
Biyogüvenlik	108	8.4
Tarımsal uygulamalar	98	7.6
İklim değişikliği	91	7.1
Kentleşme	85	6.6
Nesli tükenmekte olan canlılar	80	6.2
Endüstrileşme	77	6.0
Göç hareketleri	70	5.4
Küresel seyahat ve ticaret	69	5.4
İnsan, Hayvan ve Çevre Sağlığı İle İlgili Meslek Gruplarına Yönelik Görüşler (n = 1695)*		
Hemşire	226	13.3
Doktor	216	12.7
Veteriner	155	9.1
Mikrobiyolog	153	9.0
Eczacı	133	7.8
Bitki bilim uzmanı	130	7.7
Diyetisyen	128	7.6
Çevre bilim uzmanı	125	7.4
Fizyoterapist	118	7.0
Ebe	108	6.4
Diş hekimi	107	6.3
Orman mühendisi	96	5.7

*Birden fazla cevap verildiği için n artmıştır.

Öğrencilerin insan, hayvan ve çevre sağlığı etkileşimine yönelik ifadeler hakkında yaptıkları değerlendirmeler incelendiğinde ise, öğrencilerin çoğunluğunun verilen ifadelerin tümüne %71.1 ile %95.8 arasında değişen oranlarda tamamen katıldıkları belirlenmiştir (Tablo 3).

Çalışmaya katılan öğrencilerin insan, hayvan ve çevre sağlığının gelişimi için 2030 SKH'nin ulaşılabilirliğine ilişkin yaptıkları değerlendirmeler incelendiğinde, öğrencilerin hedefleri %38.1 ile %68.6 arasında değişen oranlarda uzun vadede ulaşılabilir olarak değerlendirdikleri saptanmıştır (Tablo 4).

Tablo 3. Öğrencilerin İnsan, Hayvan ve Çevre Sağlığı Etkileşimine Yönelik İfadeler ile İlgili Değerlendirmeleri (n=239)

İfadeler	Tamamen katılıyorum		Orta derecede katılıyorum		Katılmıyorum	
	n	%	n	%	n	%
1.Ekosistemi oluşturan tüm canlılar birbirleri ile etkileşim içerisindedir.	195	81.6	43	18.0	1	0.4
2.Halk sağlığının korunması ve geliştirilmesi için insan, hayvan ve diğer tüm canlılar arasındaki karşılıklı etkileşime önem verilmelidir.	183	76.6	49	20.5	7	2.9
3.İnsan, hayvan ve çevre etkileşimi birçok meslek grubunun birlikte çalışmasını gerektirir.	213	89.1	24	10.0	2	0.8
4.Hayvan kaynaklı bulaşıcı hastalıklar ile (SARS, Corona virüs, MERS, H5N1, Ebola) mücadelede tüm canlıları birlikte ele alan bütüncül sağlık yaklaşımları gereklidir.	193	80.8	45	18.8	1	0.4
5.Türler arası hastalık bulaşının önlenmesi ve tedavisine yönelik halk sağlığı çalışmaları planlanmalıdır.	205	85.8	33	13.8	1	0.4
6.Türler arası hastalık kaynaklarının ve geçiş yollarının daha iyi anlaşılabilmesi için karşılaştırmalı tıp ve çevre araştırmaları yapılmalıdır.	209	87.4	27	11.3	3	1.3
7.Türler arası hastalıkların önlenmesi ve kontrol edilmesi için yeni teşhis yöntemleri, ilaçlar ve aşuların geliştirilmesi ve bunların değerlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır.	216	90.4	22	9.2	1	0.4
8.Tüm canlıları birlikte ele alan bütüncül sağlık yaklaşımları doğal kaynakların sürdürülebilirliği için gereklidir.	198	82.8	38	15.9	3	1.3
9.Tüm canlıları birlikte ele alırken işbirliği yapan disiplinlerin rol ve sorumlulukları tanımlanmalıdır.	206	86.2	31	13.0	2	0.8
10.Eğitim programlarının içeriklerine insan, hayvan ve çevre etkileşimini vurgulayan yaklaşımlar dahil edilmelidir.	195	81.6	37	15.5	7	2.9
11.Tüm canlıları birlikte ele alırken işbirliği yapan mesleki alanlarda öğrenim gören öğrencilere multidisipliner çalışma deneyimleri sunulmalıdır.	203	84.9	33	13.8	3	1.3
12.İnsan-hayvan-çevre etkileşiminin gözlemlenmesine imkan sağlayan öğretim uygulamaları içerisinde saha çalışmalarına yer verilmelidir.	205	95.8	31	13.0	3	1.3
13.Tüm canlıları birlikte ele alan sağlık yaklaşımları eğitim müfredatlarına eklenerek uzmanlık alanları oluşturulmalıdır.	178	74.5	54	22.6	7	2.9
14.Eğitim kurumları arasında insan, hayvan ve çevre etkileşimi ile ilgili farkındalığın artırılmasına yönelik eğitimsel işbirlikleri oluşturulmalıdır.	216	90.4	19	7.9	4	1.7
15.Tüm canlıları birlikte ele alan bütüncül sağlık yaklaşımlarının yaygınlaştırılması insan-hayvan ve çevre sağlığının korunması ve iyileştirilmesi için yapılan harcamaları azaltacaktır.	170	71.1	65	27.2	4	1.7
16.Tüm canlıları birlikte ele alan bütüncül sağlık yaklaşımlarına yönelik ulusal ve uluslararası politikalar geliştirilmelidir.	197	82.4	35	14.6	7	2.9
17.İnsan, hayvan ve çevre etkileşimine yönelik bilgi paylaşımının sağlanması amacıyla konferanslar, kongreler düzenlenmeli ve basın ve sosyal medya araçları kullanılmalıdır.	205	85.8	30	12.6	4	1.7

Tablo 4. Öğrencilerin İnsan, Hayvan ve Çevre Sağlığının Gelişimi İçin 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin Ulaşılabilirliği Hakkındaki Görüşleri (n=239)

Hedefler	Kısa Vadede Ulaşılabilir		Uzun Vadede Ulaşılabilir		Ulaşamaz	
	n	%	n	%	n	%
1.Yoksulluğu sona erdirmek	61	25.5	91	38.1	87	36.4
2.Sürdürülebilir tarım yoluyla açlığı sona erdirmek, gıda güvenliği ve beslenmeyi sağlamak	55	23.0	154	64.4	30	12.6
3.Her yaşta ve herkes için sağlıklı yaşam olanağı sunarak refah düzeyini arttırmak	74	31.0	137	57.3	28	11.7
4.Kapsayıcı ve eşitlikçi kaliteli eğitim sunmak ve herkes için yaşam boyu öğrenme fırsatları oluşturmak	68	28.5	130	54.4	41	17.2
5.Cinsiyet eşitliğini sağlamak ve kadın ve kız çocuklarını güçlendirmek	62	25.9	143	59.8	34	14.2
6.Herkes için su ve sanitasyonun ulaşılabilirliğini ve sürdürülebilirliğini sağlamak	68	28.5	151	63.2	20	8.4
7.Herkes için uygun fiyatlı, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerjiye erişimi sağlamak	77	32.2	120	50.2	42	17.6
8.Herkes için sürdürülebilir, kapsayıcı ekonomik büyümeyi ve tam ve üretken istihdamı teşvik etmek	65	27.2	130	54.4	44	18.4
9.Esnek altyapı oluşturmak, kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşmeyi ve yeniliği teşvik etmek	59	24.7	161	67.4	19	7.9
10.Ülkeler arasında ve içindeki eşitsizliği azaltmak	45	18.8	106	44.4	88	36.8
11.Yerleşim alanlarını kapsayıcı, güvenli, esnek ve sürdürülebilir hale getirmek	62	25.9	162	67.8	15	6.3
12.Sürdürülebilir tüketim ve üretim kalıplarını oluşturmak	79	33.1	149	62.3	11	4.6
13.İklim değişikliği ve etkileriyle mücadele için acil önlemler almak	85	35.6	136	56.9	18	7.5
14.Sürdürülebilir kalkınma için okyanus, deniz ve deniz kaynaklarını korumak ve sürdürülebilir şekilde kullanmak	76	31.8	143	59.8	20	8.4
15.Karasal ekosistemlerin sürdürülebilir kullanımını korumak ve iyileştirmek, ormanları sürdürülebilir bir şekilde yönetmek, çölleşmeyle mücadele etmek ve biyolojik çeşitlilik kaybını durdurmak	66	27.6	152	63.6	21	8.8
16.Sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve kapsayıcı toplumları teşvik etmek, herkes için adalet erişim imkanı sağlamak ve her düzeyde etkili, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumlar oluşturmak	79	33.1	121	50.6	39	16.3
17.Sürdürülebilir Kalkınma için küresel ortaklığı kurmak ve buna yönelik uygulamaları güçlendirmek	61	25.5	164	68.6	14	5.9

Tartışma

Çalışma sonucunda, mezuniyete yakın olan üçüncü ve dördüncü sınıf düzeyindeki hemşirelik öğrencilerinin büyük çoğunluğunun insan, hayvan ve çevre sağlığının karşılıklı olarak birbirini etkilediğini savunan Tek Sağlık yaklaşımını daha önce duymadığı saptanmıştır. Bu sonucun, hemşirelik eğitim müfredatı içerisinde bütüncül hemşirelik bakımı ve uygulamalarına yer verildiği bilinmekle birlikte, müfredatta sağlık kavramını insan, hayvan ve paylaştıkları ortak çevre sağlığını da göz önüne alarak daha geniş bir bakış açısı ile değerlendiren ve gelişmekte olan Tek Sağlık yaklaşımının yer bulmamasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir.^{20,21}

Hemşirelik alanında konu ile ilgili literatüre ulaşılamamakla birlikte, çalışma sonucuna benzer şekilde tıp eğitimi müfredat içeriğinin de Tek Sağlık yaklaşımı entegrasyonu açısından yetersiz olduğu vurgulanmaktadır. Ancak Tek Sağlık yaklaşımının, uzun yıllardır halk sağlığı birlikleri tarafından vurgulandığı ve veterinerlik biliminin Tek Sağlık yaklaşımını eğitim müfredatının merkezi bir parçası haline getirdiği bilinmektedir.¹⁷ Sağlık profesyonelleri arasında niceliksel olarak en büyük iş gücünü oluşturan hemşirelerin, hem bölgesel hem de küresel düzeyde halk sağlığını koruma ve geliştirme sorumluluğu göz önünde bulundurulduğunda, multidisipliner çalışmalara olan ihtiyaç önem kazanmaktadır.^{6,22,23} Çalışma kapsamında da hemşirelik öğrencilerinin Tek Sağlık yaklaşımını hemşire, doktor, veteriner gibi mesleklerin işbirliğini gerektiren bir alan olarak değerlendirdikleri belirlenmiştir. Dolayısıyla hemşirelerin halk sağlığı sorunlarına yönelik multidisipliner ortaklıklar kurarak küresel düzeyde etki oluşturabilmeleri ve çözüm önerileri içerisine hemşirelik bakış açısını yansıtabilmeleri için Tek Sağlık yaklaşımı konusunda bilişsel ve duyuşsal yeterlilik kazanmalarının yararlı olacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda kazanılacak yeterliliklerin hemşirelerin geleceğin sağlık bakım vizyonunda lider bir ses olabilmelerini kolaylaştıracağına inanılmaktadır.¹⁴

Öğrencilerin insan, hayvan ve çevre sağlığının birlikte değerlendirilmesi gereken alanlara (gıda güvenliği, hayvan kaynaklı enfeksiyonlar, çevre kirliliği vb) yönelik görüşleri incelendiğinde, çok boyutlu bir bakış açısı ortaya koydukları belirlenmiştir. Aynı zamanda öğrencilerin insan, hayvan ve çevre sağlığı etkileşimine yönelik verilen ifadelerin tümüne yüksek düzeyde katıldıkları tespit edilmiştir. Çalışmaya katılan öğrencilerin neredeyse hiçbirinin daha önce Tek Sağlık yaklaşımını duymadığı düşünüldüğünde ise, bu sonuç üzerinde hemşirelik bakımının bütüncül bir anlayışa sahip olması dolayısıyla, hemşirelik eğitim süreci boyunca öğrencilere sağlığı bütüncül değerlendirme yeterliliğinin kazandırılmasının etkisi olabileceği düşünülmektedir.²⁴⁻²⁶ Bu çıkarımı destekler nitelikte, T.C. Sağlık Bakanlığı (2021) tarafından yayınlanan Hemşirelikte Temel Yetkinlikler Kılavuzu incelendiğinde, tanımlanan yetkinliklerden birisi olan profesyonellik kriterleri arasında bireyin her zaman bütüncül yaklaşımla değerlendirilmesinin yer aldığı dikkat çekmektedir.²⁷ Ancak eğitim süreci içerisinde Tek Sağlık yaklaşımına yer verilmesi, hemşireliğin insanı merkeze alan bakım anlayışını insanın yaşadığı ekosistemdeki tüm canlıların sağlığını ele alacak şekilde genişletebilir. Tek Sağlık yaklaşımı gibi küresel sağlık yaklaşımlarının hemşirelik eğitime dahil edilmesine rehberlik etmek amacıyla hemşireliğin temel değer ve ilkelerini yansıtabilen küresel sağlık yetkinliklerinin tanımlanmasına yönelik çalışmaların hız kazandığı dikkat çekmektedir.²⁸⁻³⁰ Özellikle son yıllarda içerik temelli

eğitimden ziyade kazanılması gereken yetkinliklere dayalı hemşirelik eğitimine olan gerekliliğin vurgulandığı göz önüne alındığında ise³¹; hemşirelik eğitiminde Tek Sağlık yaklaşımına yer verilmesinin bütüncül bakım, savunuculuk, iş birliği, sürdürülebilirlik gibi hemşirelerin sahip olması gereken temel ilke ve değerlerin öğrenciler tarafından benimsenmesini kolaylaştıracağı düşünülmektedir.²⁹

Çalışmaya katılan öğrencilerin insan, hayvan ve çevre sağlığının gelişimi için 2030 SKH'lerin ulaşılabilirliğine yönelik görüşleri incelendiğinde ise, öğrencilerin çoğunluğunun hedeflerin tümünü uzun vadede ulaşılabilir olarak değerlendirdikleri saptanmıştır. Benzer şekilde, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019) tarafından Türkiye'nin 2030 SKH'lere ulaşımında bulunduğu noktayı ortaya koyan raporunda, hedeflere göre değişmekle birlikte dünya ortalamasında ya da dünya ortalamasının üzerinde olduğu ve hedeflere ulaşımında uzun vadede çeşitli projelerin desteklenmeye devam ettiği ifade edilmektedir.¹⁹ Öğrencilerin görüşlerinin, son yıllarda sayıları artarak devam eden savaşlar, göç hareketleri, doğal afetler, salgın hastalıklar ve bunların yüksek düzeyde hissedilen etkilerinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği tarafından 2019 yılında yayımlanan raporda ise, hedeflere ulaşımı amaçlayan evrensel değişimin gereken hızda ve ölçekte ilerlemediğinin altı çizilmektedir.³² BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi altında kurulan ve 2030 SKH'lerin küresel düzeyde düzenli takip sorumluluğunu üstelenen Yüksek Düzeyli Siyasi Forum'unun raporları incelendiğinde ise, 2030 SKH'lerinin ülkelerin gündemine alınma durumunun ekonomik boyuttaki gelişmişlik düzeyine göre değiştiği dikkat çekmektedir.³³ Ancak hedeflere ulaşım ekonomik gelişmişlik düzeyi fark etmeksizin tüm dünya ülkelerinin ortak çabasını gerektirmektedir. Küresel boyutta mücadele edilen COVID-19 pandemisi ise bu gerekliliği bir kez daha gözler önüne sermiş olup, 2030 SKH'lere ulaşabilme yolunda kolaylaştırıcı yaklaşımlardan biri olabilecek Tek Sağlık yaklaşımının benimsenmesine olan ihtiyacın vurgulandığı dikkat çekmektedir.^{8,11,12}

Sonuç ve Öneriler

Çalışmaya katılan üçüncü ve dördüncü sınıf düzeyindeki hemşirelik öğrencilerinin çoğunluğunun Tek Sağlık yaklaşımını daha önce duymadıkları ve Tek Sağlık yaklaşımını hemşirelerin de aralarında olduğu multidisipliner bir çalışma alanı olarak değerlendirdikleri saptanmıştır. Öğrenciler, buldukları öğrenim düzeyleri dikkate alındığında insan, hayvan ve çevre sağlığı etkileşimine yönelik ifadeler büyük oranda katıldıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca öğrencilerin çoğunluğu 2030 SKH'lerini uzun vadede ulaşılabilir olarak değerlendirmişlerdir. Çalışma sonuçları doğrultusunda, hemşireliğin ilke ve değerleri ile ilişkisi kurularak Tek Sağlık yaklaşımı ve 2030 SKH'lerin hemşirelik eğitim müfredatı içerisine dahil edilmesi

önerilmektedir. Ancak entegrasyon süreci için bütüncül sağlık anlayışları ve 2030 SKH'lerin zaman içerisinde hangi noktaya evrileceğinin izlenmesi gerekli olabilir. Aynı zamanda çalışma kapsamındaki öğrenciler tarafından Tek Sağlık yaklaşımının multidisipliner bir alan olarak değerlendirildiği hatırlandığında, öğrencilerin Tek Sağlık yaklaşımı ve 2030 SKH'lerin hemşirelik bakımı içindeki yeri ve önemini anlayabilmelerini desteklemek adına veterinerlik ve doğa bilimi gibi alanlarla multidisipliner uygulamaların gerçekleştirilmesi yararlı olacaktır. Ayrıca konu hakkında çalışmaların yapılarak, kanıta dayalı bilgiler ile literatürün zenginleştirilmesi önerilmektedir.

Etik Kurul Onayı: Düzce Üniversitesi Girişimsel Olmayan Sağlık Araştırmaları Etik Kurulu'ndan alınmıştır (Karar no: 2020/205, Karar tarihi: 21.09.2020).

Çıkar Çatışması: Bu çalışmanın yapılması, yazılması ve/veya yayınlanması ile ilgili olarak herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Finansal Destek: Araştırma kamu, ticari veya diğer sektörlerdeki hiçbir finansman kurumundan belirli bir hibe almamıştır.

Katılımcı Onamı: Çalışmaya katılan öğrencilerden bilgilendirilmiş onam alınmıştır.

Yazar katkıları: Yazarların çalışmaya katkıları şu şekildedir; fikir/kavram: Nİ, MÇ; tasarım: Nİ, MÇ, NYŞ; denetleme/danışmanlık: NYŞ; veri toplama ve işleme: Nİ, MÇ; analiz ve yorum: NYŞ; kaynak taraması: Nİ, MÇ; makale yazımı: Nİ, MÇ, NYŞ; eleştirel düşünme ve değerlendirme: Nİ, MÇ, NYŞ.

Teşekkür: Yazarlar araştırmaya katılmayı kabul eden tüm öğrencilere teşekkürlerini sunar.

Kaynaklar

1. Arcega J, Autman I, De Guzman B, Isidienu L, Olivar J, O'Neal M et al. The human touch: Is modern technology decreasing the value of humanity in patient care? Crit Care Nurs Q. 2020;43(3):294-302. doi: 10.1097/CNQ.0000000000000314.
2. De Garine-Wichatitsky M, Binot A, Morand S, Kock R, Roger F, Wilcox BA et al. Will the COVID-19 crisis trigger a One Health coming-of-age? Lancet Planet Health. 2020;4(9):377-378. doi:10.1016/S2542-5196(20)30179-0.
3. Ossebaard HC, Lachman P. Climate change, environmental sustainability and health care quality. Int J Qual Health Care. 2021;33(1):036. doi: 10.1093/intqhc/mzaa036.
4. Rothan HA, Byrareddy SN. The epidemiology and pathogenesis of coronavirus disease (COVID-19) outbreak. J Autoimmun. 2020;109:102433. doi:10.1016/j.jaut.2020.102433.
5. Organization For Animal Health, One Health [Internet]. 2020. [09.04.2021]. Erişim adresi: <https://www.oie.int/en/forthe-media/onehealth/>
6. Bonilla-Aldana DK, Dhama K, Rodriguez-Morales AJ. Revisiting the one health approach in the context of COVID-19: A look into the ecology of this emerging disease. Adv Anim Vet Sci. 2020;8(3):234-237. doi:10.17582/journal.aavs/2020/8.3.234.237.

7. World Health Organization, One Health [Internet]. 2017. [09.04.2021]. Erişim adresi: <https://www.who.int/features/qa/one-health/en/>
8. Amuasi JH, Walzer C, Heymann D, Carabin H, Huong LT, Haines A et al. Calling for a COVID-19 One Health Research Coalition. *Lancet*. 2020;395(10236):1543-1544. doi:10.1016/S0140-6736(20)31028-X.
9. Myers SS. Planetary health: Protecting human health on a rapidly changing planet. *Lancet*. 2017;390(10114):2860-2868. doi:10.1016/S0140-6736(17)32846-5.
10. Sawyer A, Free T, Martin J. Metagenomics: Preventing future pandemics. *Biotechniques*. 2021;70(1):1-4. doi:10.2144/BTN-2020-0166.
11. Tonne C. Lessons from the COVID-19 pandemic for accelerating sustainable development. *Environ Res*. 2021;193:110482. doi:10.1016/j.envres.2020.110482.
12. Naidoo R, Fisher B. Reset sustainable development goals for a pandemic world. *Nature*. 2020;583:198-201.
13. Queenan K, Garnier J, Rosenbaum N, Buttigieg S, De Meneghi D, Holmberg M et al. Roadmap to a One Health agenda 2030. *CAB Reviews*. 2017;12(014):1-12. doi:10.1079/PAVSNNR201712014.
14. International Council of Nurses, Nursing the World to Health - ICN announces theme for International Nurses Day [Internet]. 2021. [28.04.2021]. Erişim adresi: <https://www.icn.ch/news/international-council-nurses-announces-international-nurses-day-theme-2021>
15. Sikakulya FK, Mulisya O, Munyambalu DK, Bunduki GK. Ebola in the Eastern Democratic Republic of Congo: One Health approach to infectious disease control. *One Health*. 2020;9(100117):1-4. doi:10.1016/j.onehlt.2019.100117.
16. Beyene TJ, Fitzpatrick MC, Galvani AP, Mourits MC, Revie CW, Cernicchiaro N et al. Impact of One-Health framework on vaccination cost-effectiveness: A case study of rabies in Ethiopia. *One Health*. 2019;8(100103):1-12. doi:10.1016/j.onehlt.2019.100103.
17. Rabinowitz PM, Natterson-Horowitz BJ, Kahn LH, Kock R, Pappaioanou M. Incorporating one health into medical education. *BMC Med Educ*. 2017;17(1):1-7. doi:10.1186/s12909-017-0883-6.
18. Togami E, Gardy JL, Hansen GR, Poste GH, Rizzo DM, Wilson ME et al. Core competencies in One Health education: What are we missing? *NAM Perspect*. 2018;4:1-12.
19. T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu. 2019 [Internet]. [28.04.2021]. Erişim adresi: http://www.surdurulebilirKalkinma.gov.tr/wpcontent/uploads/2020/03/SurdurulebilirKalkinma-Amaclari-Değerlendirme-Raporu_13_12_2019-WEB.pdf
20. Rashwan ZI, El Sheshtawy OR, Abdelhaleim GE, Eweida RS, Khamis GM. Scenario-based clinical training: Bridging the gap between intern-students' anxiety and provision of holistic nursing care for preterm neonates. *Nurse Educ Pract*. 2021;54:103121. doi:10.1016/j.nepr.2021.103121.
21. Soriano GP, Aranas FCT, Tejada RSO. Caring behaviors, spiritual, and cultural competencies: A holistic approach to nursing care. *Bedan Research Journal*. 2019;4:98-115.
22. Porta CM, Disch J, Grumdahl N. Nursing disruption for achieving Sustainable Development Goals by 2030. *Nurs Adm Q*. 2019;43(4):1-11. doi:10.1097/NAQ.0000000000000363.
23. Rosa WE, Dossey BM, Watson J, Beck DM, Upvall MJ. The United Nations Sustainable Development Goals: The ethic and ethos of holistic nursing. *J Holist Nurs*. 2019;37(4):381-393. doi:10.1177/0898010119841723.

24. Eriksson I, Lindblad M, Möller U, Gillsjö C. Holistic health care: Patients' experiences of health care provided by an Advanced Practice Nurse. *Int J Nurs Pract.* 2018;24(1):e12603. doi:10.1111/ijn.12603.
25. Frisch NC, Rabinowitsch D. What's in a definition? Holistic nursing, integrative health care, and integrative nursing: Report of an integrated literature review. *J Holist Nurs.* 2019;37(3):260-272. doi:10.1177/0898010119860685.
26. Mandal L, Seethalakshmi A, Rajendrababu A. Rationing of nursing care, a deviation from holistic nursing: A systematic review. *Nurs Philos.* 2020;21(1):e12257. doi:10.1111/nup.12257.
27. T.C. Sağlık Bakanlığı, Hemşirelikte Temel Yetkinlikler Kılavuzu [Internet]. 2021. [09.04.2021]. Erişim adresi: <https://www.thder.org.tr/uploads/files/temel-yetkinlikler-klavuzu.pdf>
28. Dawe R, Pike A, Kidd M, Janakiram P, Nicolle E, Allison J. Enhanced skills in global health and health equity: Guidelines for curriculum development. *Can Med Educ J.* 2017;8(2):48-60.
29. Torres-Alzate H. Nursing global health competencies framework. *Nurs Educ Perspect.* 2019;40(5):295-299. doi:10.1097/01.NEP.0000000000000558.
30. Warren N, Breman R, Budhathoki C, Farley J, Wilson LL. Perspectives of nursing faculty in Africa on global health nursing competencies. *Nurs Outlook.* 2015;64(2):179-185. doi:10.1016/j.outlook.2015.11.016.
31. Barton AJ, Murray TA, Spurlock DR. An open letter to members of the nursing education community. *J Nurs Educ.* 2020;59:183. doi:10.3928/01484834-20200323-01.
32. United Nations Sustainable Development Knowledge Platform, Report of the Secretary-General on SDG Progress [Internet]. 2019. [23.05.2021]. Erişim adresi: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/24978Report_of_the_SG_on_SDG_Progress_2019.pdf
33. United Nations Sustainable Development Knowledge Platform, Voluntary National Reviews [Internet]. 2021. [23.05.2021]. Erişim adresi: <https://sustainabledevelopment.un.org/vnrs/>